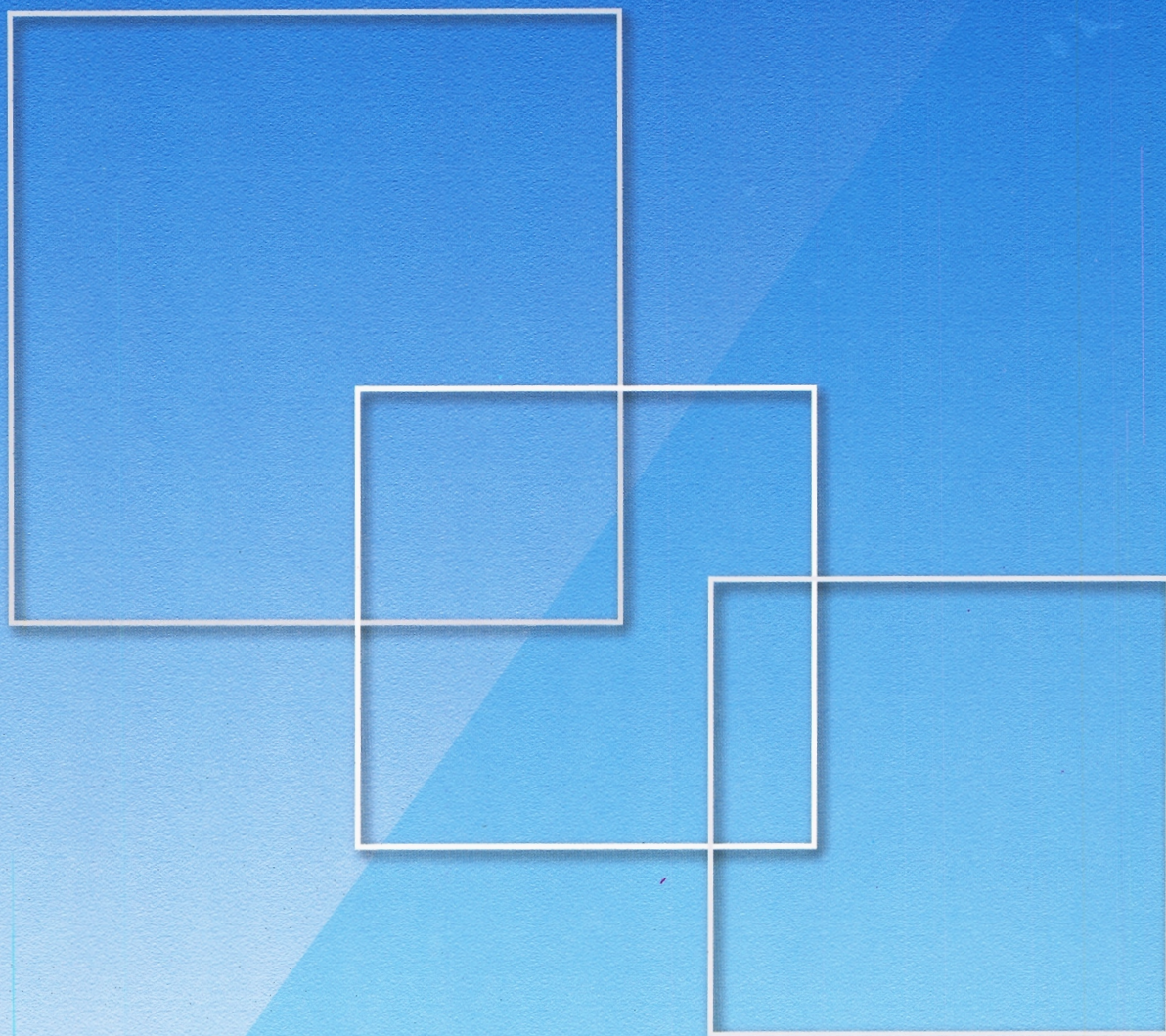

**การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต
ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**

**ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย
กรมการศึกษานอกโรงเรียน
กระทรวงศึกษาธิการ**

การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต
ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย
กรมการศึกษานอกโรงเรียน
กระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

หนังสือ การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิตตามแนวพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นี้ ผู้เขียนมีจุดประสงค์เพื่อที่จะนำองค์ความรู้ทางการศึกษา ตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบมาสู่การประยุกต์ใช้ในบริบทของสังคมไทยตาม แนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542

การนำเสนอเนื้อหาได้นำเสนอใน 9 บท โดยบทแรกเป็นการนำเสนอองค์ความรู้ เกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ บทที่ 2 เป็นการนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต บทที่ 3 เป็นการวิเคราะห์ให้เห็นความสัมพันธ์ความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาตลอดชีวิตกับ การศึกษา นอกระบบ จากนั้นในบทที่ 4 เป็นการวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบ เพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตจากองค์ความรู้ที่เสนอมาในตอนต้น ซึ่งผู้เขียนเรียกว่าเป็นการ วิเคราะห์เชิงทฤษฎี สำหรับบทที่ 5 เป็นการวิเคราะห์ทิศทางการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อ ส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งผู้เขียนเรียกว่าเป็นการ วิเคราะห์เชิงปฏิบัติ บทที่ 6 เป็นการวิเคราะห์สภาพปัญหาการจัดการศึกษานอกระบบใน ประเทศไทย จากนั้นผู้เขียนได้ประมวลแนวทางจากบทที่ 4 และบทที่ 5 พร้อมกับการ วิเคราะห์สภาพปัญหาใน บทที่ 6 มานำเสนอเป็นแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อส่ง เสริมการศึกษาตลอดชีวิต ในบทที่ 7 ในบทที่ 8 เป็นผลจากการศึกษาวิจัยซึ่งผู้เขียนได้นำ แนวทางในบทที่ 7 เสนอแก่กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องประกอบไปด้วยผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษา ของประเทศไทย คณาจารย์ผู้เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนทางด้านการศึกษานอกระบบและ การตลอดชีวิตและ นักวิชาการศึกษา บุคลากรในระดับพื้นที่ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตลอดชีวิต จากนั้นได้นำข้อคิดเห็น มุมมอง ข้อเสนอแนะที่สะท้อน จากท่าน ผู้เกี่ยวข้อง ทุกฝ่ายมาปรับ แนวทางที่นำเสนอให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น แล้วได้นำเสนอใน บทที่ 9 เป็นแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิตที่ได้ประมวลข้อมูล จากบทที่ 1 ถึงบทที่ 8 อย่างครบถ้วน

ผู้เขียนได้พยายามศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียดด้วยเจตนารมณ์ที่จะนำองค์ความรู้ ทางด้านการศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบมาสู่การปฏิบัติในบริบทของสังคมไทย ดัง นั้นจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้คงจะเป็นประโยชน์แก่ผู้มีส่วนในการจัดการศึกษาของไทย และผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณทุก ๆ ท่านที่ได้มีส่วนทำให้หนังสือเล่มนี้ เกิดขึ้นและสำเร็จเป็นรูปเล่มเพื่อเป็นแหล่งข้อมูลของวงการศึกษาไทยอีกเล่มหนึ่ง

สาระสรุป

การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาทั้งหมดของชีวิตมนุษย์ ซึ่งประกอบด้วย การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษานอกระบบ นับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากของการศึกษาตลอดชีวิตเป็นเสมือนรูปจำลองของการศึกษาตลอดชีวิต เพราะการศึกษานอกระบบเป็นการศึกษาที่จัดให้บุคคลทุกเพศทุกวัย ตั้งแต่เด็กก่อนวัยจนถึงผู้สูงอายุ คือ ตลอดช่วงชีวิต และยิ่งไปกว่านั้นการศึกษานอกระบบเป็นการศึกษาที่เน้นความยืดหยุ่น สามารถปรับกิจกรรมและเนื้อหาให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายแต่ละวัยแต่ละ พื้นที่เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายนำความรู้ไปใช้ได้จริงในการพัฒนาคุณภาพชีวิต กิจกรรมการศึกษานอกระบบมีจำเป็นต้องเกิดเฉพาะในสถานศึกษา ผู้จัดการศึกษาหรือผู้ให้ความรู้มิได้มีเฉพาะครูเท่านั้นแต่อาจเป็นหน่วยงานของรัฐ เอกชน ผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในชุมชน กิจกรรมส่วนใหญ่ไม่กำหนดอายุ และพื้นฐานการศึกษาของผู้เรียน กฎระเบียบต่างๆ ยืดหยุ่นเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเข้ารับการศึกษาง่าย สิ่งที่ทำให้เรียนรู้เกี่ยวข้องกับดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพสิ่งที่ต้องเผชิญในชีวิตจริง ฯลฯ ลักษณะเหล่านี้สอดคล้องกับหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต และจะช่วยเอื้อให้ประชาชนได้เรียนรู้ ตลอดชีวิต

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นหลักการในการจัดการศึกษาของชาติ การจัดการศึกษาทุกประเภททั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยต้องมุ่งสู่การศึกษาตลอดชีวิต หลักการแนวทางที่ได้ให้ไว้ในมาตราต่างๆ ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ สามารถนำมาเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาทุกประเภทรวมทั้งการศึกษานอกระบบด้วย ซึ่งในพระราชบัญญัติได้ให้รายละเอียดในส่วนต่างๆ ของการจัดการศึกษา เช่น จุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษา การบริหารจัดการ สิทธิหน้าที่ของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชน เนื้อหาหลักสูตรที่ควรจัดให้ผู้เรียนรู้ วิธีการจัดการเรียนการสอน การสร้างแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน มาตรฐานการศึกษา เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยเสริมหลักการในการจัดการศึกษานอกระบบที่กล่าวไว้ในตอนต้นให้เป็นรูปธรรมช่วยให้การนำหลักการมาสู่การปฏิบัติได้ชัดเจนขึ้น เช่น ตามหลักการระบุว่าสิ่งที่ให้กลุ่มเป้าหมายได้เรียนควรสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต ส่วนในพระราชบัญญัติการศึกษาให้รายละเอียดว่าหลักสูตรควรครอบคลุมเรื่องอะไรบ้าง อย่างไร เป็นต้น นับว่าสอดคล้องกับหลักการและช่วยทำให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้นในการปฏิบัติ

นอกจากหลักการในเชิงทฤษฎีและจากแนวปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติแล้วแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิตในหนังสือเล่มนี้ยังได้ผนวกเอาข้อเสนอแนะที่ได้รับจากผู้ทรงคุณวุฒิระดับนโยบาย นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบในระดับพื้นที่มาประกอบเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิตที่นำเสนอพอสรุปในประเด็นสำคัญๆ ได้ดังนี้

1. วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษานอกระบบมุ่งจัดบริการการศึกษาให้แก่บุคคลทุกเพศ ทุกวัย ทุกสภาพ ความเป็นอยู่ ทุกถิ่นที่อยู่อาศัยอย่างทั่วถึงและเสมอภาค เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต มีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ ได้รับข้อมูลข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์ มีคุณธรรม จริยธรรม รู้ถึงสิทธิและหน้าที่พลเมือง สามารถแสวงหาความรู้และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ในการเผชิญปัญหาและปรับตัวต่อสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างเหมาะสม

2. หลักการในการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต

หลักการประกอบด้วย หลักความทั่วถึงและความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา การสนองความต้องการของบุคคลและสังคม หลักความยืดหยุ่นและเข้าถึงได้ง่ายของแหล่งความรู้ ให้บริการใกล้ตัว หลักความผสมกลมกลืนกับการดำเนินชีวิต หลักการสร้างแรงจูงใจใฝ่รู้ การให้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้ หลักการมีส่วนร่วม หลักการใช้ชุมชนเป็นฐาน หลักการร่วมเรียนรู้ (มิใช่การสอนความรู้)

3. การบริหารจัดการการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต

เน้นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น มีองค์กรหรือคณะกรรมการทำหน้าที่เป็นหน่วยงานกลางอยู่ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับประเทศถึงระดับพื้นที่เพื่อประสานงานกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สร้างเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ ชุมชนเป็นฐานในการจัดการศึกษาและเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยเฉพาะประชาชน

4. กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบ

กลุ่มเป้าหมายครอบคลุมประชาชนทุกเพศทุกกลุ่มอายุตั้งแต่เด็กก่อนวัยเรียนจนถึงผู้สูงอายุ กลุ่มหลักๆ ที่ต้องให้บริการเร่งด่วน ได้แก่ ผู้จบการศึกษาภาคบังคับแล้วไม่ได้ศึกษาต่อ กลุ่มแรงงานที่มีการศึกษาดำ กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น สตรี ผู้สูงอายุ กลุ่มคนพิการ เด็กเร่ร่อน และผู้ด้อยโอกาสในลักษณะอื่นๆ นอกจากนั้นยังควรจัดบริการแก่กลุ่มที่จะมีส่วนร่วมจัดการศึกษาในชุมชนด้วย เช่น กลุ่มพ่อแม่ ผู้ปกครอง กลุ่มผู้นำชุมชน องค์กรท้องถิ่น และผู้จัดแหล่งเรียนรู้ เป็นต้น

5. เนื้อหาที่ควรจัดให้เรียนรู้

เนื้อหาที่ควรจัดให้กลุ่มเป้าหมายครอบคลุมความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ทักษะอาชีพ ทักษะในการแสวงหาความรู้และความรู้ทั่วไป โดยจัดให้มีทั้งหลักสูตรแกนกลาง และหลักสูตรท้องถิ่น ควรจัดหลักสูตรระยะสั้นๆ ที่หลากหลายแบบซูปเปอร์มาร์เก็ต

6. วิธีการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ

วิธีจัดกิจกรรมใช้วิธีการหลากหลายให้เหมาะสมกับความแตกต่างของกลุ่มเป้าหมาย เน้นการฝึกคิด วิเคราะห์ การฝึกปฏิบัติจริง เน้นการใช้สื่อ การเรียนรู้ตามวิถีชีวิต ฝึกวิธีการแสวงหาความรู้ การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

7. การประชาสัมพันธ์สร้างความรู้ความเข้าใจ

หน่วยงานกลางหรือคณะกรรมการกลางที่รับผิดชอบการศึกษานอกระบบควรต้องรณรงค์สร้างความรู้ความเข้าใจแก่ทั้งหน่วยงานต่างๆ และประชาชนเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตลอดชีวิต และเชื่อมโยงไปถึงการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยซึ่งเป็นองค์ประกอบของการศึกษาตลอดชีวิตด้วย ให้เขาารู้เข้าใจว่าเป็นอย่างไร เห็นความสำคัญและรู้ว่าเขาสามารถมีส่วนร่วมทั้งในการจัดและรับบริการได้อย่างไรบ้าง

8. การมีส่วนร่วมของชุมชน

การจัดการศึกษานอกระบบต้องยึดชุมชนเป็นหลัก ควรให้ประชาชนในชุมชนได้ทราบว่าใครบ้างสามารถมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาได้ และจะมีส่วนร่วมได้อย่างไร ควรให้เขาทราบบทบาทหน้าที่เพราะสำคัญมาก จากนั้นจึงจูงใจเชิญชวนให้เขามีส่วนร่วมโดยร่วมทั้งกระบวนการตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตามผลไปจนถึงร่วมรับผลการดำเนินงาน จนในที่สุดชุมชนสามารถดำเนินการเองได้

9. การพัฒนาศักยภาพของชุมชน

กลุ่มบุคคลกลุ่มหลักๆ ในชุมชนที่ควรได้รับการพัฒนาศักยภาพเพื่อเตรียมความพร้อมเพื่อให้สามารถมีส่วนร่วมในการดำเนินการศึกษาของชุมชนได้อย่างเต็มที่ คือ กลุ่มพ่อแม่ผู้ปกครอง กลุ่มองค์กรท้องถิ่น กลุ่มกรรมการการศึกษา และกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น

10. การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน

คณะกรรมการการศึกษานอกระบบของชุมชนควรส่งเสริมให้มีการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่แล้วและอาจจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้เพิ่มเติมหลากหลายรูปแบบเพื่อให้มีแหล่งการเรียนรู้อยู่ใกล้ตัวประชาชน หาความรู้ได้ตลอดเวลา ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และส่งเสริม ให้มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ทั้งภายในและระหว่างชุมชน

11. การพัฒนาบุคลากรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เพื่อให้มีแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิตตามแนวทางในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ บุคลากรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษานอกระบบทั้งหมดควรได้รับการแนะนำ เพิ่มพูนความรู้ และสร้างความรู้ความเข้าใจในปรัชญา หลักการและวิธีการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต

12. การวัดผลประเมินผล

การวัดประเมินผลการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายเน้นการวัดพัฒนาการความก้าวหน้าของผู้เรียน เน้นการประเมินตามสภาพจริงด้วยเทคนิควิธีการต่างๆ ไม่เน้นการสอบ กระบวนการประเมินควรให้ความยุติธรรมแก่ผู้เรียนและมีมาตรฐาน นอกจากประเมินกลุ่มเป้าหมายแล้ว ต้องให้กลุ่มเป้าหมายประเมินผู้จัดบริการด้วย

13. การเทียบโอนการเรียนรู้และประสบการณ์

เพื่อส่งเสริมให้บุคคลได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตควรมีการเทียบโอนผลการเรียนรู้และเชื่อมโยงการเรียนรู้ทั้ง 3 รูปแบบเข้ากันได้ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องมีการจัดทำเกณฑ์ที่เหมาะสม มีมาตรฐานและมีแนวปฏิบัติที่ชัดเจนเกี่ยวกับการเทียบโอนเพื่อทุกหน่วยงานจะได้มีมาตรฐานเดียวกัน นอกจากนี้ควรหาแนวทางให้ผู้เรียนเรียนแบบผสมหน่วยกิตได้

14. การใช้สื่อและเทคโนโลยีสำหรับการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต

ควรมีการนำสื่อหลากหลายชนิดมาใช้ในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบทั้งสื่อที่ใช้อยู่ในปัจจุบันและสื่อที่ทันสมัยแต่ก็ไม่ควรละเลยสื่อบุคคลและสื่อพื้นบ้าน การเลือกใช้สื่อนั้นต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับพื้นฐานความรู้ความสามารถของกลุ่มเป้าหมายและสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และสภาพท้องถิ่น และคำนึงถึงศักยภาพในการจัดหาและการใช้สื่อได้เป็นสำคัญ ควรมีการกระจายสื่อให้ทั่วถึงกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้สามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลาทุกสถานที่